

УДК 378.14.015.62

Беляєв С. Б.

ПРОЦЕДУРНА ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У РОЗРОБЛЕННІ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасні вимоги до якості підготовки вчителів визначають необхідність формування системи знань і вмінь використовувати в професійній діяльності інноваційні педагогічні технології. Як результат, до системи завдань професійної педагогічної підготовки в умовах закладу вищої освіти слід умістити забезпечення підготовки до розроблення і використання педагогічних технологій. У статті розглядається проблема визначення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя до розроблення і використання педагогічних технологій як складника розроблення системи професійної підготовки, що містить цілі, методи засоби реалізації і забезпечує умови для розроблення технологічного алгоритму практичної реалізації змісту професійної підготовки.

На підставі аналізу сучасних підходів до визначення змісту професійної підготовки здійснено процедурну інтеграцію положень компетентнісного, системного і технологічного підходів. Їх послідовне використання забезпечує можливість виділяти в структурі змісту фахової підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій теоретичний і практичний складники, а також професійно важливі якості.

Ключові слова: зміст професійної освіти, компетентнісний підхід, системний підхід, технологічний підхід, процедурна інтеграція, педагогічні технології, заклад вищої освіти, складники професійної підготовки.

У "Галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти" [2] серед вимог до педагогічних працівників виділяється здатність використовувати традиційні і новітні технології навчання, що вказує на необхідність забезпечення оволодіння майбутніми вчителями комплексом знань та умінь, які забезпечуватимуть успішне використання освітніх технологій під час виконання професійних педагогічних завдань. Це окреслює одним із завдань визначення змісту професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій. Обґрунтування змісту професійної підготовки є органічним складником системи фахової підготовки, що співвідноситься з комплексом взаємопов'язаних цілей (формування цілісної системи знань, умінь і професійно важливих якостей, які забезпечують активне освоєння сучасних педагогічних технологій, здійснення адаптації і модернізації, розроблення власних освітніх технологій) і слугує основою для визначення методів і засобів професійної підготовки, послідовності етапів її реалізації тощо.

Традиційний уніфікований підхід до визначення змісту професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів зберігає актуальність у зв'язку з існуванням спільних вимог щодо фахової підготовки учителів з різних навчальних предметів. Його універсальність доведено у роботах І. Глазкової, С. Калаур, Л. Кондратова, О. Мороза, Н. Пихтіна, В. Сластьоніна, О. Серняк, Т. Шестакової, що репрезентують результати досліджень окремих проблем формування професійної готовності студента педагогічного закладу вищої освіти до педагогічної діяльності.

Визначення змісту фахової підготовки з позиції розглядати його складником відповідної цілісної системи узгоджених цілей, змісту, методів і засобів є основою для розроблення сучасної ефективної моделі професійної підготовки фахівця. Використання різних методологічних основ для визначення змісту освіти призводить до існування розбіжностей у поглядах на вирішення зазначеної проблеми, а у кожному окремому випадку діагностуються як переваги, так і недоліки. Проблема вибору методології розроблення змісту фахової підготовки набуває все більшої актуальності, оскільки зміст та показники якості професійної підготовки, як зазначають О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова, є категоріями професіоналізму діяльності, що містить виділяючи складовими теоретичну і практичну підготовленість і створює не тільки образ проектного результату, але й образ, концептуальну модель системи засобів або технологій досягнення поставленої мети [4, с. 7].

Метою статті є визначення змісту професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій в умовах закладу вищої освіти на засадах процедурної інтеграції системного, компетентнісного і технологічного підходів.

Вирішення складних комплексних завдань, що у різних підходах призводить до відмінностей у результатах, указує на доцільність виведення уніфікованого способу, яким є процедурна інтеграція (Morgan D., [6]) дійсних підходів. Принципи процедурної інтеграції забезпечують наступність між результатами використання різних методів, що у проблематиці цього дослідження дозволяє скористатись перевагами системного, компетентнісного і технологічного підходів у визначенні системи знань, умінь і професійно важливих якостей як складників змісту професійної підготовки майбутнього вчителя до розроблення і використання педагогічних технологій.

Із позиції системного підходу (В. Беспалько, І. Блауберг, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, В. Садовський, В. Сластьонін, О. Субетто) зміст професійної підготовки утворюють теоретичний і практичний складники.

Теоретичний складник базується на блоці психолого-педагогічних знань, які дають загальні уявлення про психологічні та педагогічні теорії формування і розвитку особистості, організації освітнього процесу. Змістом теоретичного складника професійної підготовки до розроблення і використання педагогічних тех-

нологій визначаємо наукові теорії організації освітнього процесу: суть, історію розвитку технологічного підходу в освіті, шляхи адаптації, модернізації, вдосконалення освітніх технологій, перспективні напрями застосування. Зміст накопичених теоретичних знань є базовим елементом для формування практичного складника, який передбачає накопичення індивідуальної системи методичних прийомів застосування педагогічних технологій, формування вмінь упроваджувати освітні технології, адаптувати і модернізувати їх до конкретизованих умов, виконання спектра професійних педагогічних функцій і завдань засобами педагогічних технологій, розробляти методичні прийоми упровадження педагогічних технологій, розробляти педагогічні технології з ознаками “радикальних нововведень” [3, с. 34].

Послідовне використання системного і компетентнісного підходів забезпечує наступність і логічність у формуванні теоретичного і практичного складників професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій із властивостями, що описуються категоріями компетентнісного підходу, а також комплексу професійно важливих якостей (як основи системи фахових компетентностей, що забезпечує послідовне науково обґрунтоване упровадження до змісту професійної підготовки змістових модулів на підставі визначення їх змісту із зазначенням прагматичних результатів).

Із позиції компетентнісного підходу модель фахівця утворюється як інтегральна характеристика ключових компетентностей (роботи Н. Бібік, Л. Ващенко, Е. Зесра, С. Зиновьева, І. Зимньої, О. Кисельової, Н. Кузьміної, О. Локшиної, А. Маркової, К. Митрофанова, О. Овчарук, Е. Огарьова, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, А. Ткачова, Л. Хоружої, А. Хуторського, М. Чошанова, Н. Яциніної). При цьому різні класифікації провідних компетентностей об’єднані тенденцією виділяти два важливі аспекти професійної підготовки: вивчення профільних дисциплін з метою формування знань, умінь, а також проходження педагогічної практики. Узагальнений набір ключових компетентностей складають пізнавальна, особистісна, самоосвітня, соціальна, здоров’я особистості, творча [1], а критичний аналіз за трьома ключовими категоріями програми визначення та вибору ключових компетентностей (DeSeCo [7]) дає підстави виділити провідною ідеєю забезпечення саморозвитку й інтеграції особистості до національної та світової культури. Забезпечення умов для опанування професією, кваліфікацією у вузькому значенні розглядається на рівні професійної підготовки, а в широкому – формуються внаслідок розкриття спектра складників успішного виконання професійних обов’язків і має розглядатись як забезпечення самостійного руху у бік самовдосконалення професійного рівня.

Із позиції категорій автономності діяльності, інтерактивності діяльності, діяльності у соціально гетерогенних групах (DeSeCo) [7]) визначення змісту фахової підготовки деталізує системи знань, умінь, професійно важливих якостей, які необхідні вчителів для забезпечення ефективної професійної діяльності з розроблення і впровадження педагогічних технологій. До групи таких умінь із позиції автономності діяльності належить активний пошук потенційно можливих технологічних рішень педагогічних завдань, вибір із можливих варіантів найбільш адекватного і визначення механізмів його упровадження, враховуючи специфіку організації освітнього процесу. Інтерактивність діяльності дає підстави виділити уміння конструювати нові технологічні рішення педагогічних завдань, що передбачає нове незвичне поєднання відомих підходів (модифікаційні і комбінаторні нововведення [3, с. 34]), а також розроблення власних авторських “радикальних” [3, с. 34] технологій. Здатність до діяльності у гетерогенних групах визначає метою професійної підготовки формування умінь гнучко реагувати на різні категорії учнів, добираючи і розробляючи оптимальні педагогічні технології для вирішення завдань навчання, виховання, розвитку, корекції, підтримки, педагогічного супроводу тощо.

Так, блок теоретичної підготовки об’єднує комплекс теоретичних знань, які забезпечують розуміння суті технологічного підходу в освіті, шляхів та перспектив упровадження в освітній процес сучасних педагогічних технологій, можливостей адаптації, модернізації, розроблення тощо. Блок практичної підготовки має змістом набуття описаних у вимірах інструментарію компетентнісного підходу ключових умінь, що забезпечуватимуть реалізацію завдань професійної педагогічної діяльності у сфері адаптації, модернізації, розроблення та запровадження педагогічних технологій. У кожному з приведених блоків додатково виділяються адаптивний і пошуковий складники, які характеризують професійно важливі якості під час виконання професійних функцій і завдань із використанням педагогічних технологій. Адаптивний складник передбачає формування настанови на опанування новими педагогічними технологіями у процесі виконання педагогічних функцій, вирішення завдань професійної педагогічної діяльності тощо. Пошуковий складник характеризує спрямованість на аналіз можливостей використання принципово нових педагогічних технологій у вирішенні педагогічних функцій та завдань.

Розглянемо докладніше формування змісту теоретичного і практичного складників професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій як результату процедурної інтеграції (Morgan D., [6]) системного і компетентнісного підходів.

Теоретичний складник передбачає накопичення системи знань про сучасні освітні технології, які ефективно можуть бути запроваджені у практику роботи освітнього закладу. Змістом теоретичного складника виділяємо взаємопов’язані блоки знань: суті, змісту, шляхів та результатів упровадження педагогічних технологій; можливостей адаптації та модернізації, способів розроблення і впровадження педагогічних технологій. Разом виділені за послідовними компоненти знань послідовно ускладнюють зміст теоретичної підготовки, створюючи передумови для переходу від опанування базовою інформацією про можливості

впроваджувати педагогічні технології, до їх адаптації, модернізації, розроблення власних освітніх технологій тощо. Так, виникає завдання розроблення і залучення відповідних змістових модулів, під час вивчення яких поетапно реалізовуватиметься зміст теоретичного складника професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій: вивчення традиційних та нових педагогічних підходів до організації освітнього процесу, які за своїми ознаками набувають статусу педагогічних технологій, структури та особливостей функціонування педагогічних технологій, а також наукових пояснень ефективності у вирішенні окреслених цілей і завдань, суті, історії розвитку технологічного підходу в освіті, шляхів адаптації, модернізації, удосконалення освітніх технологій, перспективних напрямів їх застосування.

Практичний складник професійної підготовки передбачає формування вмінь використовувати педагогічні технології, а також здійснювати їх адаптацію, модернізацію, розробляти авторські педагогічні технології тощо. Зазначені вміння співвідносяться із сучасними науковими теоріями, які характеризують основні тенденції реформування змісту освіти і визначають активними його учасниками як учня, який у процесі навчальної діяльності набуває ключові компетенції, так і вчителя. Це дає підстави для виділення у змісті практичного складника набуття вмінь управляти активністю обох суб'єктів, а також конкретизованих у межах окремих педагогічних технологій умінь, які мають бути сформовані у майбутнього вчителя.

Практичний складник професійної підготовки забезпечує розширення загальнопедагогічних умінь групами умінь розробляти й упроваджувати педагогічні технології: аналітичних (уміння здійснювати аспекти аналізу сучасних наукових теорій уміщувати суміжні галузі науки з метою визначення перспективних напрямів еволюційних процесів у педагогіці щодо пошуку ефективних шляхів вирішення традиційних педагогічних завдань, прогнозування виникнення нових педагогічних завдань на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку соціуму, оцінювати перспективні можливості користування традиційними методами педагогічного впливу і визначення на цій основі доцільності пошуку нових), дослідницьких (уміння проводити власні теоретичні і практичні дослідження щодо можливості запозичення й упровадження нових освітніх технологій або окремих елементів освітніх технологій із метою вирішення актуальних педагогічних завдань, здійснювати незалежну експертну оцінку нових підходів, прийомів, педагогічних технологій), винахідницьких (уміння на основі відомих підходів утворювати модернізовані методи, засоби, прийоми, технології навчання та виховання), конструкторських (уміння, що пов'язані з педагогічним моделюванням, результатом якого є створення нових освітніх технологій).

Формування професійно важливих якостей не регулюється з позиції системного підходу, а забезпечується процедурною інтеграцією (Morgan D. [6]), компетентнісного підходу, який шляхом виділення адаптивного і пошукового складників зумовлює формування настанови на оновлення методичного і теоретичного базису, пошук нових наукових ідей, творче опрацювання, генерування власних прийомів і технологій тощо. Знання і вміння, які потрібні для здійснення адаптації, модернізації, розроблення і використання педагогічних технологій, забезпечують основу формування інноваційної спрямованості педагогічної діяльності, настанови на пошук нових способів виконання професійних функцій та вирішення педагогічних завдань на основі сучасних педагогічних технологій.

Процедурна інтеграція (Morgan D. [6]) технологічного підходу структурує зміст фахової підготовки у відповідності до горизонтальної структури педагогічної технології (Г. Селевко [5]) із позначенням наукового, формалізовано-описового і процесуально-діяльнісного аспектів, що забезпечує послідовність і наступність у накопиченні знань, умінь, професійно важливих якостей.

Науковий аспект реалізує змістом систему теоретичних знань. Виділена за допомогою системного підходу система педагогічних умінь, що уточняється засобами компетентнісного підходу з приведенням у відповідність систем умінь репродуктивного і творчого характеру, розглядається основою формалізовано-описового аспекту педагогічної технології, під час реалізації якого відбувається накопичення індивідуального методичного комплексу прийомів використання, адаптації, модернізації, розроблення і впровадження педагогічних технологій. Виділені за допомогою компетентнісного підходу професійно важливі якості стають змістом процесуально-діяльнісного аспекту педагогічної технології, який характеризує формування настанови працювати з різними типами освітніх технологій (конкретизує адаптивний і пошуковий складники, що характеризують накопичені теоретичні знання і практичні уміння).

На підставі логіки поступового накопичення системи знань та умінь від репродуктивного до творчо-пошукового рівнів розробляємо зміст теоретичної і практичної підготовки з деталізацією послідовності формування окремих складників.

Зміст першого передбачає формування: системи знань про передумови розвитку технологій в освіті, етапів розвитку педагогічних технологій, структури педагогічної технології, прикладів сучасних технологій організації й управління освітнім процесом, вміщуючи навчання і виховання особистості; системи умінь розробляти фрагменти уроків та виховних заходів за вимогами окремих педагогічних технологій, аналізувати ефективність окремих освітніх технологій і визначати можливості їх упровадження; професійно важливих якостей, які забезпечують перманентний пошук, аналіз і впровадження в освітній процес сучасних педагогічних технологій.

Зміст другого складника передбачає формування: системи знань, які становлять наукову основу для визначення продуктивних шляхів адаптації освітніх технологій на підставі аналізу їх концептуальної основи

і змісту до умов професійної діяльності з метою виконання системи професійних функцій і завдань на якісно високому рівні, знань можливостей модернізації педагогічних технологій із метою перенесення їх у нові умови використання; системи педагогічних умінь здійснювати адаптацію і модернізацію педагогічних технологій; професійно важливих якостей, які забезпечують налаштування на пошуково-творчу діяльність з адаптації і модернізації педагогічних технологій.

Зміст третього складника передбачає формування: системи знань про можливості розробляти педагогічні технології шляхом нового поєднання елементів педагогічних технологій, розробляти авторські педагогічні технології від створення наукової концепції до пошуку механізмів їх реалізації; системи умінь розробляти педагогічні технології шляхом комбінування окремих продуктивних елементів, професійно важливих якостей, які забезпечують продуктивну творчу діяльність із розроблення педагогічних технологій.

Висновки. Процедура інтеграція (Morgan D. [6]) системного, компетентнісного і технологічного підходів забезпечує деталізацію змісту професійної підготовки до розроблення і використання педагогічних технологій із приведенням його у відповідність до вимог горизонтальної структури педагогічної технології (Г. Селевко [5]), що забезпечує формування технологічних ланцюгів послідовних дій із забезпечення прогнозованих результатів. При цьому враховується позиція системного підходу виділяти теоретичний і практичний складники, а також вимоги компетентнісного підходу щодо виділення адаптивного та пошукового складників у змісті професійної підготовки. Послідовна реалізація алгоритму формування наукового, формалізовано-описового та процесуально-діяльнісного аспектів професійної підготовки майбутніх учителів до розроблення і використання педагогічних технологій забезпечить вирішення системи завдань: формування системи знань та умінь організувати самостійну аналітико-синтетичну, пошукову діяльність учня, оволодіння методами і прийомами організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, набуття теоретико-методичної бази для ефективного управління освітнім процесом, формування спрямованості оновлення і розширення суб'єктного досвіду, вміння оптимально добирати засоби виховного впливу, користуючись результатами діагностики наявного стану особистісного розвитку учня і на цій основі прогнозувати перспективні результати педагогічного впливу на основі принципів індивідуалізації та диференціації, оптимізації, формування уміння моделювати власні педагогічні підходи до упровадження відомих освітніх технологій (модернізувати їх), а також розробляти власні (авторські) освітні технології, що дозволяють як вирішувати традиційні педагогічні завдання, так і створювати прецеденти конкретизації нових із визначенням технологій вирішення.

Використана література:

1. Волобуєва Т. Б. Развитие творческой компетентности школьников. Харьков : Основа, 2005. 112 с.
2. Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/ (дата звернення: 05.02.2019).
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
5. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. Москва : НИИ школьных технологий, 2005. 208 с.
6. Morgan D. Integrating qualitative and quantitative methods: A Pragmatic approach. Thousand Oaks, CA : Sage Publications. 2013. 288 p.
7. The definition and selection of key competencies. Executive Summary URL : <http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> (дата звернення: 05.02.2019).

References:

1. Volobuyeva T. B. Rozvytok tvorchoyi kompetentnosti shkolyariv [development of creative competence of schools]. – KH. : Vyd. hrupa «Osнова», 2005 – 112 s. [in Ukrainian]
2. Haluzeva Kontseptsiya rozvytku neperervnoyi pedahohichnoyi osvity [Sectoral concept of the development of continuous pedagogical education]. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/ (data zvernennia 05.02.2019)
3. Dychkivs'ka I. M. Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi: Navchal'nyu posibnyk [Innovative Pedagogical Technologies: tutorial] – K: Akademvydav, 2004. – 352 s. [in Ukrainian]
4. Dubasenyuk O. A. Profesiynna pidhotovka maybutn'oho vchytelya do pedahohichnoyi diyal'nosti: Monohrafiya [Professional training of the future teacher for pedagogical activity: Monograph] – Zhytomyr: Zhytomyr. derzh. ped. un-t, 2003. – 193 s. [in Ukrainian]
5. Selevko G. K. Pedagogicheskiye tekhnologii na osnove informatsionno-komunikatsionnykh sredstav [Pedagogical technologies based on information and communication tools] – M.: NII shkol'nykh tekhnologiy, 2005. – 208 s. (Seriya «Entsiklopediya obrazovatel'nikh tekhnologiy») [in Russian]
6. Morgan D. Integrating qualitative and quantitative methods: A Pragmatic approach. – Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 2013. – 288 p.
7. The definition and selection of key competencies. Executive Summary URL: <http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> (data zvernennia 05.02.2019)

Беляев С. Б. Процедурная интеграция методологических подходов в разработке содержания профессиональной подготовки

Современные требования к качеству подготовки учителей выделяют обязательным наличие знаний и умений использовать в профессиональной деятельности инновационные педагогические технологии. В связи с этим возникает необходимость определения содержания профессиональной подготовки учителей с целью обеспечения необходимой подготовки к разработке и использованию педагогических технологий.

В статье проблема определения содержания профессиональной подготовки учителя к разработке и использованию педагогических технологий рассматривается как составляющая процесса разработки системы профессиональной подготовки, которая содержит также цели, методы и средства реализации, что обеспечивает условия для разработки технологического алгоритма практической реализации содержания профессиональной подготовки.

Анализ современных подходов к определению содержания профессиональной подготовки стал основанием для использования процедурной интеграции методологии системного, компетентностного и технологического подходов. Их последовательное использование дало возможность выделить в структуре содержания профессиональной подготовки учителей к разработке и использованию педагогических технологий теоретическую и практическую составляющие, а также профессионально необходимые качества.

Ключевые слова: содержание профессионального образования, компетентностный подход, системный подход, технологический подход, процедурная интеграция, педагогические технологии, высшее учебное заведение, составляющие профессиональной подготовки.

Belyaev S. B. Procedural integration of methodological approaches in the development of the professional training content

Modern requirements for the training quality of teacher make it essential to have knowledge and skills to use innovative educational technologies in professional activities. In this regard, there is an important task of determining the content of professional training of teachers in a higher educational institution in order to provide the necessary preparation for the development and use of educational technologies.

The article considers the problem of determining the content of a teacher's professional preparation for the development and use pedagogical technologies as an integral part of the development of a vocational training system, which also contains goals, methods and means of implementation, that provides conditions for the development of a technological algorithm for the practical implementation of vocational training.

The analysis of modern approaches to the definition of the content of vocational training and the contradictions arising between them became the basis for using procedural integration of the methodology of the system, competency-based and technological approaches. Their consistent use made it possible to highlight in the structure of the content of teacher training for the development and use of pedagogical technologies, theoretical and practical components, as well as professionally necessary qualities.

The theoretical component contains a system of knowledge of the essence of the technological approach in education, the essence and structure of educational technology, which forms the basis for their conscious use in professional activities. The practical component contains a system of skills that allow you to develop and implement educational technologies. The system of professionally necessary qualities characterizes the general orientation to search, analysis and implementation of new pedagogical technologies in the course of performing professional functions.

As a result, in the content of vocational training, there are three consecutive blocks that correspond to the horizontal structure of the pedagogical technology and ensure the consistent development of the system of knowledge and skills from the reproductive to the creative level.

Key words: the content of vocational education, competence-based approach, system approach, technology approach, procedural integration, pedagogical technologies, higher education institution, components of vocational training.